

JANA JELÍNKOVÁ – MOJMÍR TYRLÍK

ORIENTACE NA SPRAVEDLNOST A PÉČI – RODOVÉ ROZDÍLY PŘI ŘEŠENÍ MORÁLNÍCH DILEMAT

Klíčová slova: morální dilema, orientace na spravedlnost, orientace na péči, rodové rozdíly

Současná psychologie morálky vychází z různých psychologických směrů. V rámci kognitivního přístupu patří vedle Piageta (1968) k nejcitovanějším dnes již klasické teorie Kohlberga (1973, 1981) a Gilliganové (1982). Oba přístupy hovoří o třech základních rovinách morálního úsudku – prekonvenční, konvenční a postkonvenční úrovni, liší se však v tom, jaké podmínky morálního vývoje předpokládají. Kohlberg (1973) vedle propojenosti na kognitivní vývoj hovoří o dvou dalších podmínkách, které se uplatňují na vyšších stádiích. Obě dvě – překonání autocentrismu a přijetí role druhého, stejně jako uplatnění principu spravedlnosti a četnosti, můžeme nalézt již u Kanta (1990). Uplatnění principu spravedlnosti jako kritéria morálního vývoje diferencuje mezi muži a ženami v neprospěch žen, které častěji dosahují třetího stupně, zatímco muži čtvrtého stupně konvenční úrovně (Kohlberg, Kramer, 1969).

Na tuto asymetrii reagovala ve své kritické studii Gilliganová (1982) odmítnutím principu spravedlnosti jakožto univerzálního kritéria morálního vývoje. Nabízí alternativní princip péče založený na důrazu na vztah, který se podle ní uplatňuje ve větší míře u žen. Kohlberg řadí všechna řešení dilematu, která vyjadřují odpovědnost ke konkrétnímu jedinci, do stádia konvenční morálky, poněvadž nejvyšší stádia definuje jakožto odvozená od reflektivního pochopení lidských práv. Gilliganová v nich naopak identifikuje postkonvenční metaetické stanovisko, které lze uplatnit stejným způsobem. Je evidentní, že Gilliganová hovoří o odpovědnosti mimo jiné i z toho důvodu, že její respondenty řešily nikoliv hypotetické, ale skutečně své vlastní životní dilema, stály před rozhodnutím, zda jít nebo nikoliv na interrupci. Takové reálné dilema je však na vztazích k druhým lidem nutně založeno více než hypotetické úsudky, proto její ženy musely o vztazích, a tudíž i o odpovědnosti mluvit více než řešitelé Kohlbergových dilemat, kde je úloha konkrétních prioritních vztahů mizivá.

Kohlberg strukturní rozdíly mezi ženskou a mužskou morálkou popíral (Kohlberg, Levine, Hower, 1983) a uváděl, že pouze když ženy vkročí do arény tradičně mužské činnosti, uvědomí si nedostatečnost této morální perspektivy

a jejich vývoj bude dále pokračovat k vyšším stádiím, v nichž jsou vztahy podřízeny pravidlům a pravidla univerzálním principům spravedlnosti. Gilliganová toto vysvětlení považuje za nepřijatelné a upozorňuje, že jsou to právě tradiční ženské vlastnosti, které ženy v morálním vývoji diskvalifikují.

Také Walker a Henning (1997) shodně poukazují na to, že Kohlbergova teorie vychází z historicky zakotvených amerických hodnot jako separace, nezávislost a autonomie. Tyto hodnoty jsou tak hluboce zakořeněné, že jsou považovány za fakta. V této souvislosti citují různé transkulturní studie, které naznačují, že Kohlbergova teorie zcela přehlíží anebo mylně vykládá významné aspekty morálky žen, jiných kultur a minoritních skupin.

Vzhledem k tomu, že morální jednání vychází z mentální reprezentace dané situace a předchází mu nejen myšlení a kognitivní zhodnocení dané situace, ale také analýza situace z hlediska vlastního zájmu a prioritních vztahů, domníváme se, že v morálním vývoji se uplatňuje jak hledisko rozvoje spravedlnosti, tak také orientace na péči a vztahy, ačkoliv se však nedomníváme, že jsou tyto dimenze na sobě zcela nezávislé. Považujeme za značné zjednodušení hovořit o ženské morálce péče a mužské morálce spravedlnosti. Jsme přesvědčeni, že obě orientace lze nalézt jak u dívek, tak i u chlapců. Zároveň však připouštíme možnost preference jedné dimenze ženami a druhé muži, což by vysvětlovalo selhání žen v Kohlbergových výzkumech a taktéž to odpovídá tradičním rodovým stereotypům, podle nichž se ženy více zajímají o mezilidské vztahy a rodinu, zatímco muži spíše o výkonové situace a profesní uplatnění.

V tomto příspěvku prezentujeme dílčí část našeho výzkumu zaměřeného na problematiku morálního usuzování u dospívajících.

Metoda

Výzkumný soubor tvořilo celkem 213 studentů ze čtyř různých gymnázií z Čech a Moravy, z toho 108 dívek a 105 chlapců, přičemž téměř 92 % všech respondentů bylo ve věkovém rozmezí 15 – 17 let. Data byla statisticky zpracována za pomoci programu SPSS pro Windows, verze 8.0.

Respondentům byl předložen inventář morálních dilemat (podle Resta, 1997), která reprezentovala vždy nějaký osobní nebo sociální problém. Respondenti se vyjadřovali k osmi zdůvodněním různých řešení daného dilematu na pětibodové škále od „zcela souhlasím“ až po „naprosto nesouhlasím“. Polovina všech zdůvodnění přitom vyjadřovala souhlas s danou situací, druhá polovina se týkala nesouhlasu. Pro náš výzkum jsme použili situaci rozhodování o interrupci a únosu:

- *Jedna dívka a jeden chlapec, kteří ještě studují, se do sebe zamilovali a chtějí se vzít, jak nejdříve to bude možné. Oba jsou zaujati svými obory a přesvědčeni o úspěšném uplatnění v profesi. Žijí vzdáleni od svých rodin a musejí čelit finančním obtížím přivyděláváním si nejistou a špatně placenou prací. Jednoho dne zjišťuje dívka, že je těhotná, a oba musejí promýšlet, co dál. Žádný se necítí připraven k tomu, stát se rodičem, vi-*

dí, že dítě by bylo na překážku ke splnění jejich plánů. Rozhodli se tedy požádat o přerušeni těhotenství.¹

- *Banda únosců unesla syna podnikatele, který vydělával mnoho peněz úspěšnými obchody. Banda požaduje obrovské výkupné. Otec je připraven výkupné zaplatit, ale policie zasahuje a brání mu v tom. Chlapec tak není osvobozen a je po nějakém čase nalezen mrtev.*

Zdůvodnění řešení dilematu interrupce odpovídala fázím morálního vývoje podle Gilliganové (1982):

1. *Mají pravdu, že si vybrali potrat, protože dítě může znamenat překážku pro jejich budoucnost. Prekonvenční úsudek.*
2. *Jakékoliv rozhodnutí přijaté těmi, jichž se týká, je dobré, jestliže je odpovědné a bylo pečlivě promyšleno. Druhá přechodná fáze, zdůrazněna je autonomie rozhodování.*
3. *Dítě by se mělo narodit jen tehdy, jsou-li rodiče schopni se o ně postarat. První přechodná fáze.*
4. *Jejich rozhodnutí je správné, protože se bojí, že by obviňovali své dítě ze zklamání vznikajícího z obětování svých nadějí. Druhá přechodná fáze, zdůrazněn je vztah.*
5. *Rozhodnutí je chybné, protože vztahy k dítěti by mohly jejich život udělat šťastnějším. Postkonvenční perspektiva, zdůrazněn je vztah.*
6. *Rozhodnutí je chybné, protože bere v úvahu jen jejich okamžité potřeby a nebere v potaz skutečnost, že rodiče mohou zrát spolu se svým dítětem. Postkonvenční úsudek, zdůrazněn je vztah.*
7. *Morálně vzato, potrat by měl být odsouzen proto, že od početí je dítě lidskou bytostí s právem na život. Postkonvenční úsudek, je zdůrazněn obecný princip.*
8. *Je to špatné řešení: mohli požádat své rodiče, aby jim poskytli podporu a pomoc při výchově dítěte. Konvenční úsudek, zdůrazněn je vztah.*

Zdůvodnění řešení situace únosu odpovídala stupňům morálního vývoje podle Kohlberga (1973) (římská číslice udává úroveň a arabská stupeň morálního vývoje):

1. *Rozhodnutí policie je správné, život rukojmího byl obětován ve jménu příští bezpečnosti druhých lidí. II/4*
2. *Rozhodnutí policie je správné, protože kdyby byl rukojmí osvobozen, únosci by určitě zaútočili znovu. I/2*
3. *Rozhodnutí policie je správné, v této době je celá společnost terorizována hrozbami vyděračů. II/3*
4. *Rozhodnutí policie je správné, jelikož není možné zůstat nestranný tvářím v tvář vážnému zločinu. III/5*
5. *Rozhodnutí je chybné, protože nemají právo rozhodovat o životě rukojmího. II/4*

¹ Vzhledem k tomu, že morální dilema nabízí řešení vedoucí k interrupci, považuje autorka za nezbytné na tomto místě vyjádřit svůj odmítavý postoj s tímto způsobem řešení.

6. *Rozhodnutí je chybné, základní principy spravedlnosti nemohou být udržovány na úkor lidského života. III/5*
7. *Rozhodnutí je chybné, není možno být tak necitlivý k žalu rodiny nad ztrátou chlapcova života. II/3*
8. *Rozhodnutí je chybné, protože policie by stejně mohla zločince chytit. I/2*

Výsledky

Rozptýl každé z proměnných, které vyjadřují, jak respondenti posuzovali řešení dilematu a zdůvodnění tohoto řešení, vyjadřuje (vedle chybového rozptylu) jak míru souhlasu/nesouhlasu s danou situací obecně, tak také míru souhlasu/nesouhlasu s uvedeným zdůvodněním. Abychom odfiltrovali obecný souhlas/nesouhlas respondenta s interrupcí, nezávislý na zdůvodnění, vypočítali jsme součtové proměnné pro položky vyjadřující souhlas a nesouhlas, a ty pak použili jako regresní faktory na jednotlivé položky. Takto vysvětlený rozptyl činil:

	V případě dilematu interrupce:	V případě dilematu únosu:
Položka 1	51,2 %	58,4 %
Položka 2	37,4 %	63,7 %
Položka 3	47,5 %	70,8 %
Položka 4	52,0 %	59,3 %
Položka 5	61,0 %	64,9 %
Položka 6	66,8 %	67,1 %
Položka 7	50,6 %	57,5 %
Položka 8	60,0 %	54,8 %

Vypočítaná regresní rezidua jsme využili jako nové proměnné pro další zpracování. Provedli jsme faktorovou analýzu těchto reziduí (metoda hlavních komponent, rotace Varimax), a to zvláště pro dívky a chlapce. Výsledky pro situaci interrupce jsou nejprve pro dívky a následně pro chlapce uvedeny v tabulce 1 a 2.

Tabulka 1. Faktorové náboje a komunality vyvozené z analýzy regresních reziduí u dilematu interrupce (dívky)

Položka	1	2	3	4	5	Kom.
7 Postkonvenční – princip	-,96					,94
5 Postkonvenční – vztah	,79	,13				,65
8 Konvenční – vztah	,18	-,92				,88
6 Postkonvenční – vztah	,32	,78				,72
1 Prekonvenční			,93	-,27	-,23	1,00
4 Druhá přechodná fáze – vztah	-,13		-,68	-,56	-,46	1,00
2 Druhá přechodná fáze – autonomie			-,15	,98		1,00
3 První přechodná fáze			-,10		,99	1,00
Variance: (celkem 89,7 %)	21,3	18,5	17,1	17,1	15,7	

U dívek je první faktor sycen dvěma postkonvenčními položkami. Faktor koreluje záporně s položkou odkazující na princip a kladně s položkou odkazující na vztah k dítěti. Vyjadřuje tedy posun od „principu ke vztahu“, což ovšem nemusí znamenat posun vývojový. Druhý faktor záporně koreluje s konvenční a kladně s postkonvenční položkou. Poněvadž obě položky odkazují na vztah, lze jej chápat jako posun od konvenčního k postkonvenčnímu chápání vztahu. Třetí až pátý faktor záporně koreluje s položkou druhé přechodné fáze, která odkazuje na vztah. Faktory kladně koreluje s následujícími položkami: třetí faktor s prekonvenčním zdůvodněním, čtvrtý faktor s položkou druhé přechodné fáze odkazující na autonomii rozhodování, pátý faktor s položkou první přechodné fáze.

Jednotlivé faktory můžeme pojmově zakotvit jak z hlediska teoretického vymezení morálního vývoje, tak z hlediska centrálních pojmů jednotlivých položek následovně (Gilliganová, 1982):

1. faktor	nesouhlas	postkonvenční, princip – postkonvenční, vztah
2. faktor	nesouhlas	konvenční, vztah – postkonvenční, vztah
3. faktor	souhlas	druhá přechodná fáze, vztah – prekonvenční
4. faktor	souhlas	druhá přechodná fáze, vztah – druhá přechodná fáze, autonomie rozhodování
5. faktor	souhlas	druhá přechodná fáze, vztah – první přechodná fáze

Tabulka 2. Faktorové náboje a komunality vyvozené z analýzy regresních reziduí u dilematu interrupce (chlapci)

Položka	1	2	3	4	5	Kom.
7 Postkonvenční – princip	-,90	-,40				,99
6 Postkonvenční – vztah	,72	-,13				,54
5 Postkonvenční – vztah	,56	-,44				,54
4 Druhá přechodná fáze – vztah	-,11		,95	-,20	-,21	1,00
2 Druhá přechodná fáze – autonomie			-,68	-,57	-,45	1,00
8 Konvenční – vztah		,99				,97
1 Prekonvenční			-,12	,98	-,14	,99
3 První přechodná fáze					,99	,99
Variance: (celkem 87,7 %)	20,8	16,9	17,5	16,8	15,7	

Nyní popíšeme výsledky faktorové analýzy pro chlapce. První faktor koreluje záporně s položkou zdůrazňující princip a kladně koreluje s dvěma položkami, které odmítají potrat s odkazem na vztah. Faktor tedy v obdobném smyslu jako u dívek vyjadřuje posun od „principu ke vztahu“. Druhý faktor koreluje záporně se dvěma postkonvenčními položkami, z nichž jedna zdůrazňuje vztah a druhá princip, a kladně koreluje s konvenčním zdůvodněním poukazujícím na vztah, což vyjadřuje posun od postkonvenčního ke konvenčnímu úsudku. Třetí až pátý faktor záporně korelují s položkou druhé přechodné fáze, která zdůrazňuje autonomii rozhodnutí. Faktory kladně korelují s následujícími položkami: třetí faktor s položkou druhé přechodné fáze odkazující na vztah, čtvrtý s prekonvenčním zdůvodněním a pátý s položkou první přechodné fáze.

Jednotlivé faktory můžeme pojmově zakotvit následovně (Gilliganová, 1982):

1. faktor   nesouhlas   postkonvenční, princip – postkonvenční, vztah
2. faktor   nesouhlas   postkonvenční, princip i vztah – konvenční, vztah
3. faktor   souhlas   druhá přechodná fáze, autonomie – druhá přechodná fáze, vztah
4. faktor   souhlas   druhá přechodná fáze, autonomie – prekonvenční
5. faktor   souhlas   druhá přechodná fáze, autonomie – první přechodná fáze

Ze srovnání výsledků faktorové analýzy provedené zvlášť pro chlapce a dívky vyplývá pozoruhodné zjištění, že jak dívky, tak chlapci, kteří více souhlasili s postkonvenčními položkami odmítajícími potrat s odkazem na vztahy, zároveň méně souhlasili se zdůvodněním odkazujícím na princip. U dívek byl druhý faktor orientován od konvenčního k postkonvenčnímu úsudku, zatímco u chlapců byl orientován opačně a koreloval s jinými postkonvenčními položkami než u dívek. Je zajímavé, že u dívek třetí až pátý faktor vždy záporně koreloval s položkou druhé přechodné fáze odkazující na vztah, zatímco u chlapců se jednalo o položku taktéž druhé přechodné fáze, ovšem zdůrazňující autonomii rozhodnutí.

V tabulkách 3 a 4 jsou obdobným způsobem uvedeny výsledky faktorové analýzy pro situaci únosu.

Tabulka 3. Faktorové náboje a komunality vyvozené z analýzy regresních reziduí u dilematu únos (dívky)

Položka	1	2	3	4	Kom.
8 (2. stádium)	-,90		,16		,84
6 (5. stádium)	,82				,68
2 (2. stádium)		-,93		,13	,89
4 (5. stádium)	-,13	,84	-,17	,17	,77
5 (4. stádium)	,25		-,85		,78
7 (3. stádium)			,83		,70
1 (4. stádium)			,10	-,94	,89
3 (3. stádium)	,14		,22	,73	,61
Variance: (celkem 77,1 %)	19,9	19,7	19,1	18,4	

U dívek se v tomto případě extrahovaly čtyři faktory, které vyčerpávají vyrovnaně od 19,9 % do 18,4 % rozptylu. První dva faktory jsou shodně orientovány od prekonvenčního k postkonvenčnímu zdůvodnění a druhé dva od vyššího k nižšímu stupni konvenční úrovně.

Porovnáním obsahu položek můžeme také abstrahovat centrální společné pojmy pro obě dvojice faktorů. Pokud vypustíme explicitní vyjádření souhlasu a nesouhlasu s postupem policie, zjistíme, že u položek 1-4 je nadřazen zájem společnosti nad zájem jedince, zatímco u druhé čtveřice zdůvodnění (5-8) je tomu přesně naopak, tj. je nadřazen zájem jednotlivce.

Jednotlivé faktory můžeme pojmově zakotvit jak z hlediska teoretického vymezení morálního vývoje, tak z hlediska centrálních pojmů jednotlivých položek následovně :

1. faktor	nesouhlas	prekonvenční – postkonvenční	zájem jedince
2. faktor	souhlas	prekonvenční – postkonvenční	zájem společnosti
3. faktor	nesouhlas	konvenční 4 – konvenční 3	zájem jedince
4. faktor	souhlas	konvenční 4 – konvenční 3	zájem společnosti

Tabulka 4. Faktorové náboje a komunality vyvozené z analýzy regresních reziduí u dilematu únos (chlapci)

Položka	1	2	3	4	Kom.
8 (2. stádium)	-,95	-,10		,19	,96
6 (5. stádium)	,72	-,16		,26	,61
3 (3. stádium)		-,91			,84
1 (4. stádium)		,80	,18	,19	,71
4 (5. stádium)			-,91	-,15	,86
2 (2. stádium)		,16	,83	-,13	,74
7 (3. stádium)	,11			-,96	,93
5 (4. stádium)	,39	,23		,60	,57
Variance: (celkem 77,4 %)	19,9	19,7	19,5	18,3	

U chlapců se obdobně extrahovaly také čtyři faktory, které vyčerpávají vyrovnaně od 19,9 % do 18,3 % rozptylu. Faktory se opět liší v centrálním zdůvodnění, buď je nadřazován zájem jedince nebo společnosti.

První a třetí faktor jsou shodně syceny položkou 2. a 5. stádia. První faktor je orientován od prekonvenčního zdůvodnění k postkonvenčnímu, u třetího faktoru je to přesně naopak. Druhý a čtvrtý faktor jsou shodně orientovány od nižšího k vyššímu stupni konvenční úrovně.

Jednotlivé faktory můžeme pojmově zakotvit následovně :

1. faktor	nesouhlas	prekonvenční – postkonvenční	zájem jedince
2. faktor	souhlas	konvenční 3 – konvenční 4	zájem společnosti
3. faktor	souhlas	postkonvenční – prekonvenční	zájem společnosti
4. faktor	nesouhlas	konvenční 3 – konvenční 4	zájem jedince

Z výsledků u situace únosu vyplývá několik zajímavých zjištění. Jak u dívek, tak u chlapců se extrahovaly tytéž dvojice faktorů, přičemž faktor sycený položkami konvenčního úsudku je u chlapců orientován opačně než u dívek. Pro dívky i pro chlapce shodně platí, že pokud více souhlasili s položkou vyššího stupně konvenční úrovně, zároveň méně souhlasili s položkou nižšího stupně téže úrovně a naopak.

U obou dilemat jsme také prokázali rozdíl mezi dívkami a chlapci. Výsledky jsou uvedeny v tabulce 5:

Tabulka 5. Četnosti a průměry regresních reziduí, hodnota F testu a jeho průkaznost (rozdíly mezi dívkami a chlapci)

Položka	Rod	N	M	F test	průk.
Dilema interrupce:					
1 (prekonvenční)	dívky	151	-,20	13,06	,00
	chlapci	139	,22		
8 (konvenční)	dívky	153	-,11	3,52	,06
	chlapci	144	,11		
Dilema únos:					
1 (4. stádium, zájem společnosti)	dívky	152	-,17	9,77	,00
	chlapci	147	,18		
2 (2. stádium, zájem společnosti)	dívky	152	,11	3,58	,06
	chlapci	147	-,11		
6 (5. stádium, zájem jednotlivce)	dívky	155	,13	5,36	,02
	chlapci	146	-,14		

U dilematu interrupce dívky oproti chlapcům výrazně méně souhlasily s prekonvenčním zdůvodněním, podle něhož je dítě viděno jako překážka pro budoucnost. Na hranici statistické průkaznosti je také nižší souhlas dívek s konvenční položkou odkazující na možnost požádat rodiče o pomoc při výchově dítěte.

U dilematu únos chlapci obecně více souhlasili s položkou konvenční úrovně, podle níž byl život rukojmího obětován ve jménu příští bezpečnosti druhých lidí, zatímco dívky častěji souhlasily s postkonvenčním zdůvodněním, že základní principy spravedlnosti nemohou být udržovány na úkor lidského života. Na hranici statistické významnosti je také vyšší souhlas dívek s prekonvenční položkou schvalující postup policie se odůvodněním, že únosci by určitě zaútočili znovu.

Domníváme se, že tyto rozdíly mezi dívkami a chlapci je možné vysvětlit obsahovým zdůvodněním položek a jejich odlišným zaměřením. Chlapci měli vyšší souhlas u položky, která nadřazuje zájem společnosti nad zájem jednotlivce. Dívky oproti tomu odmítly obět lidského života pro společné dobro, více souhlasily se zdůvodněním, v němž je vyjádřena nadřazenost života nad jakékoliv principy spravedlnosti.

Diskuze

Naše výsledky poukazují na odlišnosti v morálním usuzování dívek a chlapců, nikoliv však ve smyslu vyhraněného pojetí mužské morálky spravedlnosti a ženské morálky péče, ale spíše v preferenci jedné z orientací bez ohledu na rod. Tomu odpovídá naše zjištění, že jak chlapci, tak dívky preferující u dilematu interrupce postkonvenční zdůvodnění odkazující na vztahy, méně souhlasili s principiálním zdůvodněním. Obdobně také u situace únosu dívky i chlapci, kteří více souhlasili s položkou vyššího stupně konvenční úrovně (poukazující

na ‚právo a princip‘), zároveň méně souhlasili s položkou nižšího stupně téže úrovně (poukazující na ‚druhé lidi a vztahy‘).

V protikladu ke Kohlbergovým výsledkům jsme také zjistili obecně vyšší souhlas adolescentních dívek s postkonvenční položkou u situace únosu, v níž nadřazen význam lidského života nad dobro společnosti. Toto zdůvodnění poukazuje na principiální nadřazení života a lze ho uplatnit podobně jako Kohlbergův princip spravedlnosti. Toto zjištění, stejně jako další rozdíly mezi dívkami a chlapci, nelze podle našeho názoru vysvětlovat vyšším stupněm morálního usuzování jednoho či druhého rodu. Spíše se domníváme, že tyto rozdíly poukazují na odlišnosti v morálním usuzování dané konkrétním obsahem morálního zdůvodnění, které souvisí s preferencí jedné z orientací (na spravedlnost nebo na péči a vztahy).

Ačkoliv jsou obě předkládaná dilemata hypotetická, domníváme se, že u zdůvodnění řešení dilematu únos se mohly projevit zejména takové rozdíly mezi dívkami a chlapci, které existují primárně na úrovni myšlení a usuzování. Oproti tomu situace rozhodování o interrupci je bližší životní zkušenosti respondentů, protože může nastat s výrazně vyšší pravděpodobností a dospívající jsou s ní konfrontováni ve svém bezprostředním okolí (škola, vrstevníci, média). Jako příklad si vezměme situaci únosu. Ačkoliv konkrétní jedinec souhlasil například s obětováním života rukojmího pro dobro druhých lidí a společnosti, lze zcela adekvátně očekávat, že jeho názor by se změnil, pokud by skutečným rukojmím byla pro něj velmi významná blízká osoba.

SOUHRN

V tomto příspěvku prezentujeme dílčí část našeho výzkumu zaměřeného na problematiku morálního usuzování. Výběrový soubor tvořilo celkem 213 adolescentů (108 dívek a 105 chlapců, téměř 92 % ve věku 15 – 17 let). Respondenti posuzovali osm různých zdůvodnění morálního dilematu interrupce a únos, polovina položek vyjadřovala souhlas s nabízeným řešením, druhá polovina jej odmítala. Naše zjištění poukazují na odlišnosti v morálním usuzování dívek a chlapců, nikoliv však ve smyslu vyhraněného pojetí mužské morálky spravedlnosti a ženské morálky péče. Z našich výsledků vyplývá, že jedinci se liší v preferenci zdůvodnění založeném buď na vztazích, anebo na principu, a to bez ohledu na rod.

LITERATURA

- Flanagan, O. J., Jr. (1982). Virtue, Sex, and Gender: Some Philosophical Reflections on the Moral Psychology Debate. *Ethics*, 92, 499-512.
- Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kant, I (1990). *Základy metafyziky mravů*. Praha.
- Kohlberg, L.(1973). The Claim to Moral Adequacy of Highest Stage of Moral Judgement. *The Journal of Philosophy* 70, 630-646
- Kohlberg, L., Levine, C., Hewer, A. (1983). Moral stages: A current formulation and response to critics. Basel: Karger.
- Kohlberg (1984). *Essays on moral development: Vol.2. The psychology of moral development*. San Francisco: Harper and Row.
- Kohlberg, L., Kramer, R. (1969). Continuities and Discontinuities in Child and Adult Moral Development. *Human Development*, 12, 93-120.
- Rest, J. (1997). Designing and validating a measure of moral judgement: Stage preference and stage consistency approaches. *Journal of Educational Psychology*, 89, 5-29.
- Piaget, J. (1968). *The Moral Judgment of the Child*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Rest, J. (1997). Designing and validating a measure of moral judgement: Stage preference and stage consistency approaches. *Journal of Educational Psychology*, 89, 5-29.
- Tyrlík, M., Macek, P. (2001). Atribuční charakteristiky zdůvodnění morálních dilemat. *Československá psychologie* 45, 270-280.
- Walker, L. J., Hennig, K.H. (1997). Moral Development in the Broader Context of Personality. In S. Hala (ed.), *The Development of Social Cognition*. East Sussex: Psychology Press.

SUMMARY

In this article we present a part of results from our research focusing on problematics of moral reasoning. A sample consisted of 213 adolescents (108 girls and 105 boys, almost 92 % aged between 15 – 17 years). There was used a moral dilemma concerning the abortion and kidnap with eight alternative reasoning: four of them justified the given solution and four gave reasons against it. Our findings point at differences in moral judgement of girls and boys, however, they do not support the concept of male morality of justice and female morality of care. Our research results in a conclusion that persons differ in preference of reasoning based either on relationships, or on principle, yet regardless of gender.

Key words: moral dilemma, justice orientation, care orientation, gender differences

